

POUTNÍ MÍSTA NA JIHOČESKÝCH PANSTVÍCH BUQUOYŮ JAKO MÍSTA ŠLECHTICKÉ PREZENTACE

Hana RUDOVÁ

Oblast jižních Čech lze popsat mnoha slovy a slovními obraty. Je krajinou Šumavy a Novohradských hor, oblastí přírodních krás, krajinou protkanou vodními toky. Prostor jižního cípu Království českého je především krajinou kulturní; je krajinou rybníků, krajinou malebných vesnic i (bývalých) sklářských osad, krajinou skvostných šlechtických sídel, krajinou parkových a krajinářských útvarů a v neposlední řadě krajinou sakrálních staveb.

Jihočeskou „sakrální krajinu“ formovala stavební a umělecká aktivita 17. a 18. století. V této době vyvstalo množství klášterů, monumentálních kostelů, menších kaplí, božích muk anebo poutních areálů. Na jejich vzniku se podílela řada společenských a sociálních skupin, avšak při budování velkých sakrálních staveb sehráli nejvýznamnější roli církevní instituce (zvláště církevní řády) a příslušníci a příslušnice jihočeských šlechtických rodin. Kromě Eggenbergů, Slavatů a později Schwarzenbergů a Czerninů stála u zrodu několika sakrálních staveb také hrabata z Buquoy.

Hraběcí rodina Longueval-Buquoy získala počátkem roku 1620 tři jihočeská panství z původního majetku Švamberků, tedy Libějovice, Nové Hrady a Rožmberk nad Vltavou.¹⁾ Během následujícího století se členové a členky buquoyského rodu mimo jiné projeví jako zdatní stavebníci. Jejich aktivita směřovala k profánním budovám – prvním stavebním počínem na nově získaných panstvích byla výstavba Rezidence na náměstí v Nových

1) K získání jihočeských panství a usazení Buquoyů v Čechách více Adolf KALNÝ, *Die Buquoy's im Gratzener Gebiet nach der Etablierung im böhmischen Milieu 1620–1800*, in: Václav Bůžek (ed.), *Spojující a rozdělující na hranici – Verbindendes und Trennendes an der Grenze*, České Budějovice 1992 (= Opera Historica 2), s. 68–70, zde s. 68; Pavel KOBLASA, *Buquoyové: Stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002, s. 19, 46.

Hradech,²⁾ následovala stavba tak zvaného Nového zámku v Libějovicích³⁾ a také výstavba dvou menších zámečků v Lomci⁴⁾ a Dobré Vodě.⁵⁾

Větší pozornosti hraběcího rodu se těšily sakrální stavby. První dvě pokolení Buquoyů usazená na jihu Čech investovala nemalé finanční prostředky do úprav stávajících svatostánků (pro příklad Marie Magdalena Buquoy, rozená di Biglia, nechala barokizovat kostel sv. Anny v Hojné Vodě, či děkanský kostel v Rožmberku nad Vltavou).⁶⁾ V následujících generacích přistoupili Buquoyové ke stavbě nových kostelů – za jejich panování byl založen klášter servitů v Nových Hradech,⁷⁾ vznikla dvě nová poutní místa, a sice kostel Jména Panny Marie v Lomci u Libějovic a kostel Nanebevzetí Panny Marie v Dobré Vodě u Nových Hradů a byl přestavěn kostel Nejsvětější Trojice v těsné blízkosti Trhových Svin.

Buquoyová poutní místa vykazují několik specifických rysů. Pozoruhodná je jejich poloha, respektive lokace v kontextu jižních Čech. Poutní

2) Výstavbu rozlehlé barokní budovy na novohradském náměstí iniciovala manželka císařského generála Marie Magdalena, rozená di Biglia. Stavba probíhala zejména ve třicátých a čtyřicátých letech 17. století, avšak Rezidence byla průběžně rozšiřována a upravována až do počátku 18. století. K jejímu stavebnímu vývoji a architektonickému řešení podrobněji Anton TEICHL, *Geschichte der Stadt Gratzen mit theilweiser Berücksichtigung der Herrschaft Gratzen*, Gratzen 1888, s. 175–178; Antonín CECHNER, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Kaplickém*, Praha 1921, s. 177–179; Pavel KOBLAŠA, *Nové Hrady*, České Budějovice 1999, s. 63–66.

3) Základní kámen barokního zámku položil Filip Emanuel Buquoy na sklonku 17. století. Stavbu však dokončili Karel Kajetán Buquoy a jeho syn František Leopold v polovině 18. století. K libějovickému „Novému zámku“ více František MAREŠ – Jan SEDLÁČEK, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Prachatickém*, Praha 1913, s. 111–119; Marie PAVLÁTOVÁ – Klára KAVANOVÁ MUŠKOVÁ, *Libějovicko-Lomecko*, Lhenice 2009, s. 10.

4) Lovecký zámeček vznikl na počátku 18. století v sousedství lomeckého kostela Jména Panny Marie. Svému účelu sloužil pouze několik let, poté byl využíván jako fara. Viz F. MAREŠ – J. SEDLÁČEK, *Soupis památek historických*, s. 126–127.

5) Letní zámeček v Dobré Vodě byl vystavěn v první čtvrtině 18. století vedle kostela Panny Marie Dobré rady. K jeho stavebnímu vývoji i pozdějším osudům více Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla*, in: Novohradské hory a novohradské podhůří, Praha 2006, s. 489–498; zde s. 492.

6) K aktivitám Marie Magdaleny, rozené di Biglia, více A. TEICHL, *Geschichte der Stadt Gratzen*, s. 58–59; A. CECHNER, *Soupis památek historických*, s. 62–63; P. KOBLAŠA, *Buquoyové*, s. 21.

7) K servitskému klášteru podrobněji Zdeněk ŠTREJN, *Příspěvek k historii kláštera servitů v Nových Hradech*, Jihočeský sborník historický 62, 1993, s. 99–107; TÝŽ, *Nové Hrady v jižních Čechách. Kostel a klášter servitů*, Velehrad 1995.

chrámy byly vystavěny na panstvích jediné vrchnosti, a to v relativně malém prostoru – Lomec od Trhových Svin dělí padesát kilometrů, Trhové Sviny od Dobré Vody ani ne dvacet kilometrů. Zajímavé je zasazení těchto poutních míst do krajinného rámce: lomecký kostelík je součástí širšího konceptu barokní krajiny Libějovicka, trojiční kostel je situován do volné krajiny, kdežto dobrovodský chrám na úpatí Kraví hory představuje výraznou dominantu, viditelnou z širokého okolí.

Buquoyské poutní areály byly vystavěny v krátkém časovém úseku mezi roky 1695 až 1719, avšak jejich architektonické řešení je rozdílné. Lomecký kostelík je drobnou, jednoduchou stavbou, jejíž vzhled byl ovlivněn španělskou sakrální architekturou.⁸⁾ Kostel Nejsvětější Trojice u Trhových Svin dovádí k dokonalosti trojiční symboliku – kostel vznikl na půdorysu trojlístku, obklopuje ho šestiúhelníkový ambit se třemi bočními kaplemi a třemi věžičkami.⁹⁾ Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Dobré Vodě představuje barokní stavitelství v celé jeho kráse a monumentálnosti – kostel má elipsovité půdorys, z něhož vystupují dvě věže, a ze tří stran je obestavěn ambitem se dvěma postranními kaplemi (jeho podoba byla inspirována římským kostelem San Carlo alle Quattro Fontane).¹⁰⁾ Není bez zajímavosti, že ani u jednoho ze svatostánek není znám architekt, projektant či stavitel, byť historikové umění tyto stavby přisuzují předním osobnostem architektury dané doby – jsou zmiňována jména Jana Blažeje Santiniho-Aichela či Kiliána Ignáce Dientzenhofera.¹¹⁾

8) Architektura lomeckého kostela byla do značné míry inspirována španělskými centrálními kaplemi (camariny). K tomu Vítězslav ŠTAJNOCHR, *Panna Maria Divotvůrkyně*, Uherské Hradiště 2000, s. 142; Pavel ŠTĚPÁNEK, *Španělské základy Lomce*, in: Pavla Stuchlá (ed.), 300 let poutního kostela Jména Panny Marie v Lomci. Sborník z příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu, Vodňany 2005, s. 103–116.

9) K architektonickému řešení Svaté Trojice u Trhových Svin podrobněji A. CECHNER, *Soupis památek historických*; Jiří ČERNÝ, *Poutní místa*, in: Novohradské hory a novohradské podhůří, Praha 2006, s. 513.

10) Architektonické řešení dobrovodského chrámu je podrobně popsáno – viz A. CECHNER, *Soupis*, s. 22–27; Zdeněk ŠTŘEJN – Vladimír HYHLÍK, *Dobrá Voda u Nových Hradů. Poutní chrám Panny Marie*, Velehrad 1995, nestr. O podobnosti s římským kostelem San Carlo alle Quattro Fontane se zmiňuje Jiří ČERNÝ, *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradsko*, České Budějovice 2004, s. 79.

11) Jména barokních architektů jsou zmiňována ve starší literatuře jako například Zdeněk KALISTA, *Století andělů a d'áblů. Jihočeský barok*, Jinočany 1994, s. 172.

Jako se odlišuje architektonické řešení buquoyských poutních míst, tak se odlišuje pojetí interiérů, jejich prostorové řešení a výzdoba. Vnitřnímu prostoru lomeckého kostela vévodí hlavní oltář, jenž je variací na proslulý Berniniho baldachýn v římské bazilice sv. Petra a jenž v sobě ukrývá sošku uctívané Panny Marie Lomecké.¹²⁾ Stejně jako exteriér, tak také interiér poutního kostela u Trhových Svin podléhá trojičnímu zasvěcení – Otce, Syna a Ducha svatého obklopené anděly zachycuje nástrovní freska, Nejsvětější Trojici je zasvěcen také hlavní oltář.¹³⁾ Dobrovodský chrám je přeplněn a oči poutníka neví, kam pohlédnout dříve – strop pokrývá rozměrná freska znázorňující nebesa se světci, stěny zdobí bohatá štukatura, řezbářská výzdoba vyniká u hlavního oltáře s milostným obrazem Panny Marie Utěšitelky, bohatě zdobené jsou i postranní oltáře, kazatelna a kruchta.¹⁴⁾

Poutní místa vystavěná na buquoyských panstvích vznikla ke slávě Boží, sloužila k prohlubování víry a zbožnosti, byla místem, kde se setkávali poutníci z Čech, Bavorska a Dolních Rakous. Hraběcí rodina Buquoyů využila tato místa ještě v jedné rovině – v rovině rodové prezentace.

Barokní období bylo dobou, která od šlechtice vyžadovala jisté chování a vystupování – ať už se jednalo o principy vzdělávání, o uplatnění ve státní službě, či o způsob života. V životech barokních aristokratů hrála důležitou roli také rodová prezentace, často realizovaná skrze umění. Přední šlechtické rody patřily k významným mecenášům výtvarných umění, ale i hudby, představovaly se náročnou architekturou svých městských paláců i venkovských sídel, své slavné předchůdce připomínaly v Sálech předků, budovaly obrazové sbírky, či vytvářely bohaté knižní fondy.

U Buquoyů ani jeden z těchto přístupů nebyl ve větší míře uplatněn a rodová prezentace byla vedena skrze sakrální stavby. Stavbou poutních míst dávali Buquoyové najevo svou hlubokou zbožnost a věrnost katolické víře – vždyť rodovým heslem pánů z Buquoy bylo spojení „Dieu et mon roi“ („Bůh a můj král“). Až hluboko do 19. století se pak Buquoyové prezentovali jako obránci a podporovatelé „pravé“ víry, s oblibou zdůrazňovali účast prapředků na křížových výpravách, roli generála Karla Bonaventury

12) K vnitřnímu vybavení více F. MAREŠ – J. SEDLÁČEK, *Soupis památek historických*, s. 122–124.

13) K tomuto více například Martin GAŽI, *Řeč posvátné geometrie barokního poutního kostela Nejsvětější Trojice u Trhových Svin*, České Budějovice 2008, nestr.

14) K řešení interiéru více A. CECHNER, *Soupis památek historických*, s. 28–36; Z. ŠTŘEJN – V. HYHLÍK, *Dobrá voda u Nových Hradů*, nestr.

Buquoye při potlačování českého stavovského povstání, či roli Ferdinanda Buquoye, který inicioval příchod servitského řádu do Nových Hradů.¹⁵⁾

Poutní kostely v jižních Čechách mohly poukazovat na sepětí Buquoyů s novou vlastní a na jejich trvalé zakotvení v Českém království. Fasádu záměčku v Lomci ozdobil buquoyský znak. Alianční znaky se staly součástí hlavního oltáře lomeckého kostela – v jeho horní části se nachází čtyři totožné alianční erby, znaky připomínající stavebníka kostela Filipa Emanuela Buquoye a jeho manželku Rosu, rozenou z Harrachu. Variace na stejný motiv se uplatnila v dobrovodském kostele, v jehož výzdobě byl připomenut iniciátor stavby a jeho syn – nad vstupní portál byl tedy umístěn alianční erb zakladatele Alberta Karla Buquoye a jeho druhé ženy Antonie Renaty, rozené Czerninové z Chudenic; na hlavním oltáři jsou vyvedeny znaky Karla Kajetána Buquoye a jeho druhé manželky Filipíny, rozené Pállfy.

Na lomecký areál můžeme pohlížet také jako na „místo paměti“. Lomec měl navždy připomínat Karla Filipa Buquoye a jeho zázračné záchránění při bouři ve Středozemním moři, měl připomenout jeho syna Filipa Emanuela, který naplnil slib svého otce, a v neposlední řadě odkazoval také k původu celé rodiny – vždyť uctívaná madona je kopií proslulé belgické sošky Notre-Dame-de-Foy (Panny Marie Foyské).

Horečná stavební činnost „barokních“ Buquoyů byla stěsnána do třiceti let na přelomu 17. a 18. století. Byla projevem zbožnosti hraběcí rodiny a zároveň se stala reprezentačním prostředkem v době, kdy se Buquoyové na krátký čas těšili knížecímu titulu. Aktivita na poli architektury a stavitelství si však vyžádala nemalé finanční prostředky, což mělo v druhé polovině 18. století za následek rodinný bankrot.¹⁶⁾ Po konsolidaci finanční situace na samém sklonku 18. století navázali na stavitelskou tradici rodu Jan Nepomuk, Jiří Jan a Ferdinand Buquoyové, ovšem jejich zájem již směřoval spíše ke světským stavbám, které se staly soudobým prostředkem rodinné prezentace.¹⁷⁾

15) Viz Hana RUDOVÁ, *Rožmberk jako místo paměti. Prezentace starobylosti a urozenosti rodu Buquoyů*, České Budějovice 2007. (Bakalářská práce na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích).

16) K tomu podrobně Aleš VALENTA, *Bankrot Karla Kajetána Buquoye: geneze, průběh, důsledky*, Jihočeský sborník historický 76, 2007, s. 58–96.

17) Viz Jindřich VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období romantického historismu*, Praha 1999, s. 110–131.

DIE WALLFAHRTSORTE AUF DEN SÜDBÖHMISCHEN LANDBESITZEN DER GRAFEN VON BUQUOY ALS DIE ORTE DER FAMILIENREPRÄSENTATION

In der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts veränderte die Grafenfamilie von Buquoy die Gestaltung des Südböhmens – in dem Barockstil wurde das Landesgebiet Libějovicko-Lomecko herrichtet, auf Buquoy'schen Landbesitzen erstanden einige Barockresidenz und Schlösser und die neuen Dominanten der Landschaft wurden die Wallfahrtskirchen in Lomec, Trhové Sviny und Dobrá Voda u Nových Hradů.

Die architektonische Konzeption der Wallfahrtsorte entsprach den Barockformen, aber sie hatte verschiedene Inspirationen – die Kapelle in Lomec ging von der spanischer Architektur aus, die Kirche bei Trhové Sviny wurde die Symbolik der Heiligen Dreifaltigkeit unterstellt und die Kirche in Dobrá Voda u Nových Hradů wurde von dem römischen Barock beeinflusst.

Die auf den Buquoy'schen Landbesitzen erbauten Wallfahrtsorte entstanden zu der Berühmtheit des Gottes, aber die Grafenfamilie von Buquoy nutzte diese Orte noch in einer Sphäre – in der Sphäre der Familienpräsentation. Die Bauaktivität der „barocken“ Buquoy's wurde in dreißig Jahren an der Wende des 17. und 18. Jahrhunderts zusammengedrängt, wenn diese Familie ihre Lust an den fürstlichen Titel kurz hatte. Die Buquoy's gaben mit dem Bau der Wallfahrtskirchen ihre bedeutende Gesellschaftsstellung, ihre tiefe Frömmigkeit und Loyalität der katholischen Kirche kund. Die Kirchen konnten auch die Verbindung der Buquoy's mit der neuen Heimat und ihre beständige Einnistung in dem Königreich Böhmen hinweisen. Wir können auf das Areal in Lomec auch als Erinnerungsort schauen – Lomec sollte für alle Zeiten an Karl Phillip Buquoy und seinen Sohn Phillip Emanuel erinnern und es wies also zu dem Ursprung der Familie von Buquoy in den Spanischen Niederlanden hin.